

Економіка

УДК 338.1:334.722.012

DOI <https://doi.org/10.5281/zenodo.19126620>

**Інформаційно-аналітична оцінка формування доданої вартості у секторі
малого бізнесу**

Лопатка Сергій,

доктор економічних наук, доцент,
професор кафедри економіки підприємств та інформаційних технологій
ЗВО «Львівський університет бізнесу та права», Україна,
<https://orcid.org/0009-0008-7941-368X>

Лопатка Оксана,

кандидат економічних наук, доцент кафедри економіки підприємств та
інформаційних технологій
ЗВО «Львівський університет бізнесу та права», Україна,
<https://orcid.org/0009-0006-7501-5022>

Прийнято: 01.03.2026 | Опубліковано: 16.03.2026

Анотація. У статті здійснено інформаційно-аналітичну оцінку формування доданої вартості за витратами виробництва у секторі фізичних осіб-підприємців в Україні за період 2015–2023 рр. На основі даних Державної служби статистики України проаналізовано загальну динаміку обсягів доданої вартості, яка зросла з 67,0 млрд грн у 2015 р. до рекордних 342,3 млрд грн у 2021 р. та скоротилася до 44,2 млрд грн у 2023 р. внаслідок впливу повномасштабного військового вторгнення. Досліджено структурні зміни за розміром підприємств, кількістю зайнятих працівників та обсягами

реалізованої продукції. Встановлено, що мікропідприємства ФОП забезпечували понад 90 % доданої вартості у довоєнний період, тоді як у 2022–2023 рр. їхня частка знизилася до 50 %. Виявлено радикальну трансформацію галузевої структури: частка сектору інформації та телекомунікацій знизилася з 22,8 % у 2021 р. до 1,1 % у 2023 р., тоді як частка оптової та роздрібною торгівлі зростає до 50,1 %. На рівні підвидів економічної діяльності проаналізовано внесок комп'ютерного програмування, вантажного автотранспорту, роздрібною торгівлі пальним, виробництва харчових продуктів та інших секторів у загальний обсяг доданої вартості. Визначено ключові тенденції та структурні деформації, спричинені воєнними діями, встановлено непропорційний вплив кризи на найменших підприємців. Обґрунтовано напрями подальших досліджень, зокрема щодо регіональної диференціації втрат та прогнозного моделювання відновлення сектору ФОП.

Ключові слова: додана вартість, фізичні особи-підприємці, малий бізнес, структурні зміни, галузева структура, воєнний вплив.

Informational and analytical assessment of value added formation in the small business sector

Serhii Lopatka,

Doctor of Economic Sciences, Associate Professor,
Professor of the Department of Enterprise Economics and Information
Technologies,

Lviv University of Business and Law, Ukraine,

<https://orcid.org/0009-0008-7941-368X>

Oksana Lopatka,

Candidate of Economic Sciences, Associate Professor of the Department of
Enterprise Economics and Information Technologies,
Lviv University of Business and Law, Ukraine,
<https://orcid.org/0009-0006-7501-5022>

Abstract. *The article provides an informational and analytical assessment of value added at factor cost in the sector of individual entrepreneurs (sole proprietors) in Ukraine for 2015–2023. Based on data from the State Statistics Service of Ukraine, the overall dynamics of value added are analyzed, showing growth from UAH 67.0 billion in 2015 to a record UAH 342.3 billion in 2021, followed by a sharp decline to UAH 44.2 billion in 2023 due to the full-scale military invasion. Structural changes are investigated by enterprise size, number of employees, and volume of sales. It has been established that micro-enterprises of sole proprietors accounted for over 90 % of value added in the pre-war period, while their share dropped to 50 % in 2022–2023. A radical transformation of the sectoral structure has been identified: the share of information and telecommunications decreased from 22.8 % in 2021 to 1.1 % in 2023, while wholesale and retail trade increased to 50.1 %. At the sub-sector level, the contribution of computer programming, road freight transport, retail sale of automotive fuel, food production and other activities to the total value added is analyzed. Key trends and structural distortions caused by military actions are determined, and the disproportionate impact of the crisis on the smallest entrepreneurs is established. Directions for further research are substantiated, in particular regarding regional differentiation of losses and predictive modeling of sole proprietor sector recovery.*

Keywords: *value added, sole proprietors, small business, structural changes, sectoral structure, war impact.*

Постановка проблеми. Сектор малого підприємництва відіграє визначальну роль у формуванні національного продукту, забезпеченні зайнятості населення та стимулюванні конкурентного середовища в економіці. В Україні цей сектор представлений переважно фізичними особами-підприємцями (ФОП), які за кількістю суб'єктів господарювання значно перевищують юридичних осіб і формують вагомую частку доданої вартості за витратами виробництва. Оцінка обсягів та структури доданої вартості, створеної ФОП, є важливим інструментом аналізу ефективності функціонування малого бізнесу та обґрунтування заходів державної економічної політики.

Період 2015–2023 рр. виявився надзвичайно складним для українського підприємництва. Якщо впродовж 2015–2021 рр. спостерігалось стабільне нарощування обсягів доданої вартості ФОП із кумулятивним зростанням понад 410 %, то повномасштабне військове вторгнення 2022 р. спричинило безпрецедентне скорочення цього показника. Масштаб втрат, структурні деформації та зміни у пропорціях між різними секторами економіки вимагають детального кількісного аналізу на основі офіційної статистики.

Актуальність дослідження зумовлена також необхідністю оцінки адаптаційного потенціалу малого бізнесу в умовах воєнного часу. Відновлення доданої вартості у 2023 р. (+26,0 % порівняно з 2022 р.) свідчить про часткову адаптацію сектору, проте його обсяг залишається на рівні лише 12,9 % від довоєнного максимуму 2021 р. Розуміння цих процесів має практичне значення для формування адресних програм підтримки підприємництва та стратегії повоєнного відновлення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання розвитку малого та середнього бізнесу в Україні є предметом активних наукових дискусій. У праці Босенко А. В. [1] досліджено тенденції формування стратегічних альтернатив розвитку підприємств малого та середнього бізнесу, обґрунтувавши

взаємозв'язок між стратегічним вибором і зовнішнім середовищем функціонування. Результати дослідження вказують на необхідність диверсифікації стратегічних підходів залежно від галузевої специфіки та регіональних умов. Організаційно-економічні засади формування доданої вартості в контексті продовольчого забезпечення населення розглянуто у роботі Svynous I. та ін. [2]. Автори запропонували концептуальну модель ланцюга створення доданої вартості в аграрному секторі та визначили ключові фактори, що впливають на ефективність трансформації ресурсів у кінцевий продукт. Цей підхід є цінним для розуміння механізмів формування доданої вартості у різних секторах економіки.

У праці Кічурчак М. В. [3] проаналізовано динаміку доданої вартості у секторі інформації та комунікації, зосередивши увагу саме на внеску фізичних осіб-підприємців. Дослідження підтвердило, що ІТ-сектор став одним із найбільших генераторів доданої вартості серед ФОП у довоєнний період, а його стрімке зростання було зумовлене глобальним попитом на послуги програмування та цифрових технологій. Овандер Н. Л. та Сич О. Ю. [4] дослідили динаміку розвитку малого підприємництва в Україні під впливом воєнних дій. У їхній роботі визначено масштаб скорочення кількості суб'єктів малого бізнесу після лютого 2022 р., проаналізовано регіональну диференціацію втрат та окреслено першочергові заходи підтримки, необхідні для збереження підприємницького потенціалу. Васильців Т., Мульська О. та Магас Д. [5] запропонували підходи до структурного реформування у секторі малого підприємництва регіону. Автори наголосили на важливості інституційних змін, спрямованих на підвищення конкурентоспроможності малих підприємств, та розробили систему пріоритетів реформування з урахуванням регіональної специфіки.

У праці Федько І. [6] здійснив комплексний аналіз ролі малого бізнесу в економічній динаміці України протягом 2012–2022 рр. Дослідження охоплює

тривалий часовий горизонт і дає змогу оцінити довгострокові тренди розвитку малого підприємництва, включаючи періоди економічних криз, пандемії COVID-19 та початку повномасштабної війни. Зверєва А. А. [7] визначила основні бар'єри розвитку малого та середнього бізнесу в Україні та систематизувала шляхи їх подолання. Серед ключових проблем дослідниця виділила надмірне регуляторне навантаження, обмежений доступ до фінансових ресурсів та недостатню інфраструктурну підтримку підприємництва.

Олейнікова Л. Г. та Точиліна І. В. [8] проаналізували спрощену систему оподаткування малого бізнесу як форму державної підтримки. Їхнє дослідження продемонструвало вплив податкового режиму на масштаби діяльності ФОП та структуру малого бізнесу, а також виявило фіскальні наслідки спрощеної системи оподаткування для бюджету. Заревчацька Т. В. [9] обґрунтувала механізми державного регулювання інноваційної активності малого підприємництва. У дослідженні запропоновано інструменти стимулювання інноваційної діяльності малих підприємств, що враховують специфіку їх ресурсного забезпечення та організаційної структури.

Линник О. І. та Єршова Н. Ю. [10] вивчили проблеми функціонування та розвитку мікро-, малого та середнього бізнесу у сфері послуг. Автори ідентифікували структурні диспропорції у сервісному секторі та обґрунтували необхідність адресної підтримки малих підприємств послугового спрямування. Бабій І., Баксалова О. та Остапчук О. [11] розробили механізм формування конкурентної політики малого підприємництва у післявоєнний період. У їхньому дослідженні акцентовано увагу на інституційних умовах відновлення конкурентного середовища та ролі малого бізнесу у процесі реконструкції економіки. У праці Федько І. [12] також досліджено внесок малого і середнього бізнесу в ключові компоненти соціально-економічного розвитку України. У роботі обчислено частки МСБ у ВВП, зайнятості,

податкових надходженнях та обсягах реалізованої продукції, що дозволяє оцінити реальну вагу цього сектору в національній економіці.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Попри значний обсяг публікацій з проблематики малого бізнесу, недостатньо дослідженим залишається питання формування доданої вартості саме у розрізі фізичних осіб-підприємців із деталізацією за розміром підприємств, кількістю зайнятих працівників та галузевою структурою. Більшість наявних досліджень оперують агрегованими показниками МСБ без розмежування організаційно-правових форм, що не дозволяє оцінити специфічний внесок ФОП у створення доданої вартості.

Окремо потребує аналізу масштаб структурних деформацій, спричинених повномасштабним вторгненням 2022 р. Наявні дослідження переважно фіксують загальне падіння показників, тоді як кількісний аналіз перерозподілу доданої вартості між секторами, зміни пропорцій за розміром підприємств та трансформації структури зайнятості у ФОП залишаються поза увагою дослідників.

Формулювання цілей статті. Мета статті полягає у здійсненні інформаційно-аналітичної оцінки динаміки та структури доданої вартості за витратами виробництва у секторі фізичних осіб-підприємців в Україні за період 2015–2023 рр. Для досягнення мети поставлено такі завдання: проаналізувати загальну динаміку та темпи зростання доданої вартості ФОП; дослідити структурні зміни за розміром підприємств (мікро, малі, середні); оцінити розподіл доданої вартості за кількістю зайнятих працівників та обсягами реалізованої продукції; визначити галузеву структуру доданої вартості та її трансформацію під впливом воєнних дій.

Інформаційною базою дослідження є дані Державної служби статистики України щодо доданої вартості за витратами виробництва у фізичних осіб-підприємців за 2015–2023 рр. у розрізі видів економічної діяльності, розміру

підприємств, кількості зайнятих працівників та обсягів реалізованої продукції. Методологія дослідження базується на статистичному аналізі (абсолютні та відносні показники, темпи зростання, структурні частки), порівняльному аналізі та графічній візуалізації даних.

Виклад основного матеріалу дослідження. Аналіз статистичних даних свідчить про складну та суперечливу динаміку доданої вартості за витратами виробництва у секторі ФОП протягом 2015–2023 рр. Загальний обсяг доданої вартості зріс із 67,0 млрд грн у 2015 р. до рекордних 342,3 млрд грн у 2021 р., після чого відбулося обвальне скорочення до 35,1 млрд грн у 2022 р. та часткове відновлення до 44,2 млрд грн у 2023 р. Таку динаміку можна умовно поділити на два якісно різних етапи: етап зростання (2015–2021 рр.) та етап кризового скорочення і початкового відновлення (2022–2023 рр.).

Варто зауважити, що зростання доданої вартості ФОП у довоєнний період мало переважно екстенсивний характер. Значна частина приросту була зумовлена збільшенням кількості зареєстрованих підприємців, інфляційним подорожчанням продукції та послуг, а також перетіканням економічної активності з тіньового сектору у легальне русло. Спрощена система оподаткування, яка робила статус ФОП привабливим для самозайнятих осіб і фрілансерів, особливо в ІТ-секторі, стала потужним каталізатором реєстрації нових суб'єктів підприємництва. Ці інституційні чинники важливо враховувати при інтерпретації статистичних даних, адже зростання агрегованого показника не завжди відображає реальне підвищення продуктивності.

У першому етапі найвищі темпи приросту фіксувалися у 2016 р. (+53,6 %) та 2017 р. (+53,3 %), що пов'язано як із загальним економічним пожвавленням, так і з розширенням реєстраційної бази ФОП. У подальшому темпи приросту поступово знижувалися: +26,8 % у 2018 р., +14,6 % у 2019 р. та +12,3 % у 2020 р. (попри пандемію COVID-19). У 2021 р. зростання

прискорилося до +32,9 %, що зумовлено постпандемічним відновленням та бурхливим розвитком ІТ-сектору. Дані щодо загальної динаміки наведено у таблиці 1.

Як видно з таблиці 1, до 2021 р. абсолютно домінували малі підприємства ФОП, які генерували 97–98 % загального обсягу доданої вартості. Частка середніх ФОП залишалася мінімальною – на рівні 2,3–3,9 %. Утім, у 2022–2023 рр. пропорції різко змінилися: частка малих підприємств знизилася до 75 %, а середніх – зросла до 25 %. Це пояснюється тим, що більш масштабні ФОП виявилися стійкішими до воєнних шоків, тоді як мікро- та малі підприємці зазнали найбільших втрат.

Таблиця 1

Динаміка доданої вартості ФОП за розміром підприємств, 2015–2023 рр., млн грн

Рік	Усього	Темп, %	Середні	Малі	Мікро
2015	67 021,7	–	2 259,7	64 762,1	60 762,9
2016	102 918,6	+53,6	3 079,5	99 839,2	94 307,4
2017	157 792,6	+53,3	4 574,8	153 217,9	144 110,9
2018	200 076,0	+26,8	7 794,4	192 281,6	180 270,4
2019	229 340,4	+14,6	6 535,4	222 805,0	210 735,2
2020	257 624,4	+12,3	6 510,6	251 113,8	239 388,6
2021	342 304,0	+32,9	7 995,4	334 308,6	320 316,2
2022	35 103,4	-89,7	8 532,4	26 571,0	17 901,6
2023	44 246,1	+26,0	11 070,0	33 176,1	22 354,5

Джерело: розраховано авторами за даними Державної служби статистики України.

ЗДОБУТКИ ЕКОНОМІКИ: ПЕРСПЕКТИВИ ТА ІННОВАЦІЇ

Серед малих підприємств ФОП основний обсяг доданої вартості забезпечували мікропідприємства (із кількістю працівників до 9 осіб та річним доходом до 2 млн євро). У 2021 р. на мікропідприємства припадало 320,3 млрд грн, або 93,6 % загального обсягу. У 2023 р. цей показник знизився до 22,4 млрд грн (50,5 %), що відображає непропорційно великі втрати найменших суб'єктів підприємництва.

Зазначена диспропорція має глибоке економічне пояснення. Мікропідприємці, як правило, не мають значних фінансових резервів, диверсифікованої клієнтської бази чи можливості географічного маневру. В умовах воєнного часу саме ці суб'єкти найшвидше втрачають доступ до ринків збуту, стикаються з проблемами логістики та вимушеною міграцією. Середні ж ФОП, завдяки більшому масштабу операцій і наявності організаційних ресурсів, здатні адаптуватися до кризових умов – перебудовувати ланцюги постачання, переорієнтовуватися на нові ринки та залучати додаткове фінансування. Ця закономірність має важливе значення для формування політики підтримки підприємництва: пріоритетну увагу слід надавати саме мікропідприємцям як найвразливішій категорії.

Рис. 1. Динаміка доданої вартості ФОП, 2015–2023 рр., млрд грн

Візуалізація загальної динаміки (рис. 1) наочно демонструє різкий контраст між періодом стабільного зростання 2015–2021 рр. та кризовим провалом 2022 р. Слід зазначити, що згідно з примітками Держстату, дані за 2015–2021 рр. наведено без урахування тимчасово окупованих територій Криму та частини Донецької і Луганської областей, тоді як з 2022 р. – без урахування значно більшої площі тимчасово окупованих територій та територій бойових дій. Ця зміна методологічного охоплення частково пояснює масштаб скорочення, проте не може бути його єдиною причиною, адже падіння становило майже 90 %.

Принципово важливим є розуміння того, що статистична картина відображає не лише фізичне руйнування бізнесу, а й глибокі інституційні зміни. Частина підприємців зупинила діяльність або перейшла у статус «сплячих» ФОП, не знімаючись з обліку. Інша частина мігрувала за кордон, зберігаючи українську реєстрацію, але фактично не генеруючи додану вартість на території країни. Третя група переоформила бізнес на юридичні особи, що може створювати статистичну ілюзію більш глибокого скорочення сектору ФОП, ніж це відбулося насправді. Ці аспекти обмежують можливості прямого порівняння довоєнних та воєнних даних і вимагають обережності при формулюванні висновків.

Аналіз структури доданої вартості ФОП за кількістю зайнятих працівників розкриває глибину структурних змін (табл. 3). У довоєнний період (2017–2021 рр.) підприємці із кількістю зайнятих до 9 осіб формували абсолютну більшість доданої вартості – від 89,8 % (2017 р.) до 92,5 % (2021 р.). Концентрація була надзвичайно високою: у 2021 р. на ФОП із чисельністю до 9 осіб припадало 316,7 млрд грн із 342,3 млрд грн загального обсягу.

Рис. 2. Структура доданої вартості ФОП за розміром підприємств, 2015–2023 рр.

Структура за розміром (рис. 2) показує, що впродовж 2015–2021 рр. мікропідприємства ФОП формували базовий масив доданої вартості, а внесок малих (без мікро) та середніх залишався порівняно невеликим. У 2022–2023 рр. ситуація якісно змінилася: загальне скорочення відбулося переважно за рахунок мікропідприємств, тоді як середні ФОП навіть збільшили обсяги доданої вартості – з 8,0 млрд грн (2021 р.) до 8,5 млрд грн (2022 р.) та 11,1 млрд грн (2023 р.).

Таблиця 2

Галузева структура доданої вартості ФОП, 2019–2023 рр.

Галузь	2019, млн грн	%	2021, млн грн	%	2023, млн грн	%
Оптова та роздрібна торгівля	61 857,6	27,0	84 442,6	24,7	22 164,3	50,1
Інформація та телекомунікації	43 427,4	18,9	78 139,2	22,8	469,9	1,1

ЗДОБУТКИ ЕКОНОМІКИ: ПЕРСПЕКТИВИ ТА ІННОВАЦІЇ

Транспорт та логістика	18 693,2	8,2	23 042,4	6,7	7 171,6	16,2
Проф., наукова, техн. діяльність	24 859,8	10,8	37 346,7	10,9	795,5	1,8
Промисловість	18 333,6	8,0	24 014,9	7,0	5 661,6	12,8
Операції з нерухомістю	15 764,9	6,9	21 068,5	6,2	928,5	2,1
Охорона здоров'я	4 205,6	1,8	10 532,4	3,1	661,6	1,5
HoReCa	7 044,6	3,1	14 105,2	4,1	2 899,1	6,6
Будівництво	5 108,3	2,2	5 670,6	1,7	577,6	1,3
Інші галузі	31 045,4	13,1	43 941,3	12,8	2 916,4	6,5

Джерело: розраховано авторами за даними Державної служби статистики України.

Галузева структура доданої вартості ФОП (табл. 2) зазнала принципових змін. У довоєнний період (2019–2021 рр.) лідирувала оптова та роздрібна торгівля (24,7–27,0 %), за нею – інформація та телекомунікації (18,9–22,8 %) і професійна, наукова та технічна діяльність (10,8–10,9 %). Фактично три ці сектори забезпечували понад 55 % усієї доданої вартості ФОП.

У 2023 р. структура виявилася кардинально іншою. Оптова та роздрібна торгівля сконцентрувала 50,1 % загального обсягу (22,2 млрд грн), що пояснюється відносною стійкістю торговельних ФОП, особливо у сегменті роздрібною торгівлі пальним (1,05 млрд грн проти 0,61 млрд грн у 2021 р.). Транспорт та логістика зайняли другу позицію із часткою 16,2 % (7,2 млрд грн), що пов'язано із вантажним автомобільним транспортом, який зберіг значні обсяги операцій.

Водночас сектор інформації та телекомунікацій скоротився до символічних 1,1 % (469,9 млн грн проти 78,1 млрд грн у 2021 р.). Аналогічна картина спостерігається у професійній, науковій та технічній діяльності (1,8 % замість 10,9 %) та операціях з нерухомістю (2,1 % замість 6,2 %). Такі зміни зумовлені масовою релокацією ІТ-фахівців, переходом частини підприємців

на інші організаційно-правові форми, а також зміною територіального охоплення статистичного спостереження.

Деталізація ІТ-сектору показує, що основним генератором доданої вартості ФОП було комп'ютерне програмування – 47,3 млрд грн у 2021 р. (60,6 % від усього сектору ІТ). У 2023 р. цей підвид скоротився до 143,3 млн грн, тобто втратив понад 99,7 % обсягу. Надання інформаційних послуг зменшилося з 11,8 млрд грн до 114,6 млн грн, веб-портали – з 367,1 млн грн до 1,8 млн грн, видання комп'ютерних ігор – з 384,8 млн грн до 0,7 млн грн. Масштаб скорочення свідчить про системний характер змін, пов'язаних не лише з релокацією, а й з реорганізацією бізнес-моделей ІТ-підприємців.

У секторі професійної діяльності найбільших втрат зазнали діяльність у сфері права (з 6,7 млрд грн у 2021 р. до 162,9 млн грн у 2023 р.), рекламна діяльність (з 5,2 млрд грн до 77,4 млн грн) та оренда й прокат (з 4,9 млрд грн до 138,0 млн грн). Ці підвиди є типовими для самозайнятих професіоналів, які масово реєструвалися як ФОП для оптимізації оподаткування, тому їхнє скорочення відображає також зміни у фіскальній поведінці підприємців.

Описана трансформація галузевої структури має фундаментальний характер і ставить під сумнів поширене уявлення про сектор ФОП як переважно торговельний. У довоєнний період Україна сформувала унікальну модель, де значна частина високотехнологічної та інтелектуальної діяльності здійснювалася через ФОП – завдяки спрощеній системі оподаткування, гнучкості та мінімальним адміністративним бар'єрам. Фактично ІТ-спеціалісти, юристи, дизайнери, рекламисти та консультанти створювали третину усієї доданої вартості ФОП. Втрата цього інтелектуального ядра є серйозним викликом для стратегії повоєнного відновлення, адже саме ці сектори характеризуються найвищою продуктивністю праці та експортним потенціалом.

З практичної точки зору, державна політика підтримки малого підприємництва у воєнний та повоєнний період потребує диференційованого підходу. Для торговельних та логістичних ФОП, які продемонстрували відносно стійкість, доцільно зосередитися на спрощенні регуляторного середовища та забезпеченні доступу до оборотних коштів. Для ІТ-сектору та професійних послуг ключовим завданням є створення умов для повернення підприємців, що релокувалися, – через податкові стимули, розвиток цифрової інфраструктури та програми реінтеграції. Для промисловості та будівництва необхідні інвестиційні інструменти – пільгове кредитування, державні гарантії та програми відновлення виробничих потужностей.

Промисловість, що у 2021 р. формувала 7,0 % доданої вартості ФОП (24,0 млрд грн), у 2023 р. збільшила свою частку до 12,8 % (5,7 млрд грн), хоча абсолютний обсяг скоротився у 4,2 раза. Переробна промисловість залишається основою промислового сектору ФОП – 5,5 млрд грн з 5,7 млрд грн у 2023 р. Серед промислових підвидів найбільші обсяги доданої вартості генерували виробництво харчових продуктів (2,0 млрд грн), виробництво меблів (338,6 млн грн) та виробництво одягу (315,0 млн грн). Виробництво харчових продуктів виявилось порівняно стійким: його обсяг у 2023 р. становив 54,2 % від рівня 2019 р. (2,9 млрд грн), тоді як виробництво одягу зберегло лише 19,5 %, а виробництво взуття – 15,3 %.

Деталізація торговельного сектору розкриває його внутрішню структуру. У 2023 р. роздрібна торгівля (без автотранспорту) забезпечила 13,8 млрд грн доданої вартості, оптова торгівля – 7,2 млрд грн. Серед підвидів роздрібною торгівлі виділяються неспеціалізовані магазини (6,9 млрд грн) та роздрібна торгівля паливом (1,05 млрд грн). Останній підвид є єдиним у торгівлі, де обсяг доданої вартості у 2023 р. (1,05 млрд грн) перевищив довоєнний рівень 2021 р. (610,0 млн грн), що зумовлено зростанням попиту на паливо в умовах воєнної логістики.

Транспортний сектор продемонстрував відносну стійкість завдяки вантажному автомобільному транспорту, який у 2023 р. генерував 6,0 млрд грн доданої вартості, забезпечуючи 84,1 % від усього транспортного сектору ФОП. Цей обсяг, хоча й нижчий за 15,7 млрд грн 2021 р., залишається значним і відображає критичну роль автоперевезень у забезпеченні воєнної та цивільної логістики. Водночас послуги таксі скоротилися з 347,2 млн грн (2021 р.) до 18,6 млн грн (2023 р.), складське господарство – з 309,9 млн грн до 39,1 млн грн.

Дані таблиці 3 фіксують радикальну зміну розподілу доданої вартості за кількістю зайнятих. У 2021 р. ФОП із чисельністю до 9 осіб акумулювали 92,5 % загальної доданої вартості (316,7 млрд грн). У 2023 р. їхня частка знизилася до 47,8 % (21,2 млрд грн), тоді як ФОП із 10–49 зайнятими зросли з 5,3 % до 29,3 %, а ФОП із 50–249 зайнятими – з 1,4 % до 15,2 %. Група ФОП із 250+ працівниками збільшила частку з 0,8 % до 7,7 %, причому в абсолютному вимірі їхній обсяг навіть зріс: із 2,8 млрд грн (2021 р.) до 3,4 млрд грн (2023 р.).

Таблиця 3

Розподіл доданої вартості ФОП за кількістю зайнятих працівників, млн грн

Група	2017	%	2019	%	2021	%	2023	%
до 9 осіб	141 709,7	89,8	207 512,9	90,5	316 657,8	92,5	21 154,7	47,8
10–49 осіб	11 691,6	7,4	15 323,5	6,7	18 198,5	5,3	12 970,7	29,3
50–249 осіб	3 441,8	2,2	4 045,0	1,8	4 680,6	1,4	6 708,0	15,2
250+ осіб	949,6	0,6	2 459,0	1,1	2 767,1	0,8	3 412,8	7,7

Джерело: розраховано авторами за даними Державної служби статистики України.

Така трансформація свідчить про те, що воєнні умови непропорційно вплинули на найменших підприємців. ФОП, які працювали індивідуально або

з мінімальною кількістю найманих працівників (до 9 осіб), втратили понад 93 % обсягу доданої вартості порівняно з 2021 р. Водночас більші ФОП (з 50+ зайнятими) продемонстрували значно вищу стійкість, а в окремих групах навіть зростання абсолютних показників.

Цей висновок узгоджується з теоретичними положеннями про вплив масштабу на стійкість підприємницьких структур. У теорії організаційної екології більші організації мають вищу «структурну інерцію», тобто здатність підтримувати функціонування навіть за несприятливих зовнішніх умов. У практичному вимірі це означає, що ФОП із більшою кількістю працівників, як правило, мають формалізовані бізнес-процеси, диверсифіковану клієнтську базу, доступ до кредитних ресурсів та більший запас міцності для подолання кризових ситуацій. Для державної політики це сигналізує про необхідність створення механізмів, які допомагатимуть мікропідприємцям нарощувати масштаб діяльності – через об'єднання в кооперативи, кластери або спільне використання інфраструктури.

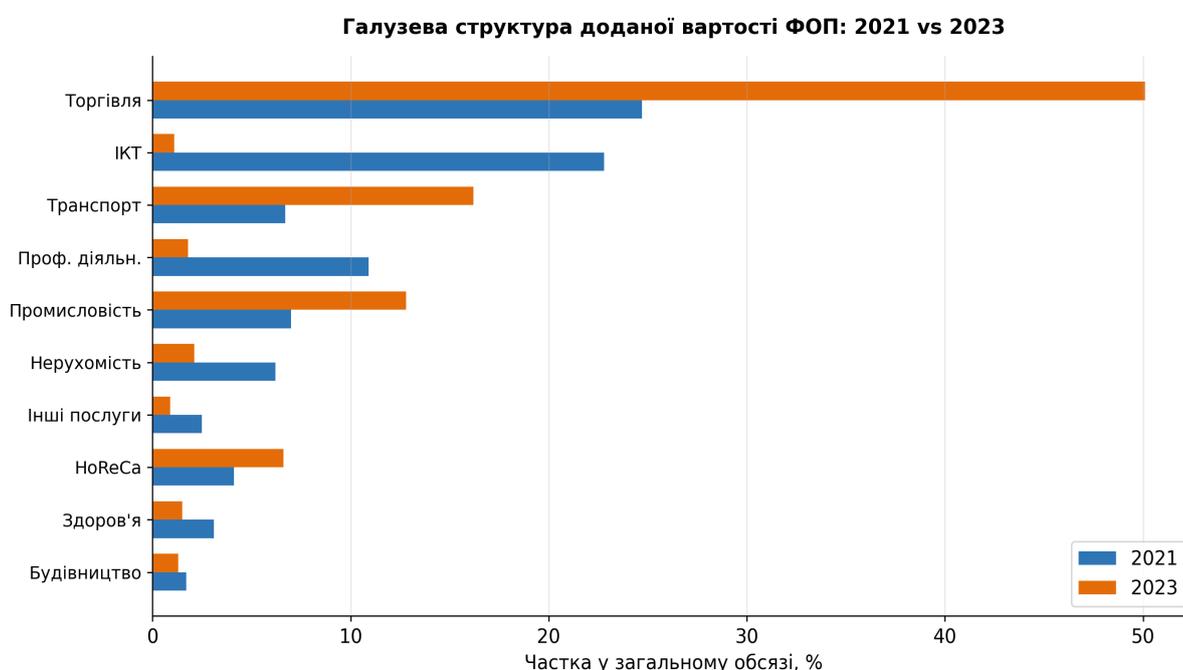

Рис. 3. Галузева структура доданої вартості ФОП: порівняння 2021 та 2023 рр.

Порівняльна діаграма галузевої структури (рис. 3) ілюструє масштаб структурних зрушень. Секторами, що найбільше скоротили свою частку, стали інформація та телекомунікації (-21,7 в. п.) та професійна діяльність (-9,1 в. п.). Натомість торгівля збільшила частку на +25,4 в. п., а транспорт – на +9,5 в. п. Такі зміни характеризують перехід від сервісно-інтелектуальної моделі створення доданої вартості ФОП до переважно торговельно-логістичної.

Сектор тимчасового розміщування та організації харчування (HoReCa) у 2021 р. генерував 14,1 млрд грн доданої вартості (4,1 % від загального обсягу). У 2023 р. показник знизився до 2,9 млрд грн, проте частка зросла до 6,6 % завдяки загальному скороченню бази порівняння. Сектор освіти, який динамічно розвивався у довоєнний період (зростання з 335,1 млн грн у 2015 р. до 4 755,6 млн грн у 2021 р., тобто у 14,2 раза), скоротився до 140,4 млн грн у 2023 р.

Аналіз структури доданої вартості ФОП за вартістю реалізованої продукції (за наявними даними 2020–2023 рр.) підтверджує концентрацію у сегменті найменших підприємців. У 2020–2021 рр. на ФОП з обсягом реалізації до 1 млн євро припадало 96,5–96,6 % загальної доданої вартості. У 2022–2023 рр. ця частка знизилася до 64–66 %, тоді як ФОП з більшими обсягами реалізації (від 1 до 20 млн євро) зросли у відносному вимірі до 30–36 %. Це підтверджує загальну тенденцію переміщення доданої вартості від найменших до порівняно більших суб'єктів підприємництва.

Будівництво, яке активно розвивалося у 2015–2019 рр. (зростання з 1,3 млрд грн до 5,1 млрд грн), залишається одним із найбільш вразливих секторів. У 2023 р. обсяг доданої вартості ФОП у будівництві склав лише 577,6 млн грн – 11,3 % від рівня 2019 р. Серед підвидів будівництва найбільш постраждали будівництво доріг (34,9 млн грн у 2023 р. проти 320,3 млн грн у 2019 р.) та будівництво споруд (63,3 млн грн проти 496,1 млн грн).

Варто також відзначити сектор охорони здоров'я, який був одним із найдинамічніших у довоєнний період. Додана вартість ФОП у цьому секторі зросла з 938,3 млн грн (2015 р.) до 10 532,4 млн грн (2021 р.), тобто в 11,2 раза. Основними драйверами стали стоматологічна практика (4 711,0 млн грн у 2021 р.) та загальна медична практика (1 754,7 млн грн). У 2023 р. обсяг скоротився до 661,6 млн грн, із яких стоматологія забезпечила 351,8 млн грн – більше половини секторального показника.

Стрімке зростання приватної медицини у формі ФОП до 2022 р. було зумовлено реформою системи охорони здоров'я, яка створила правове підґрунтя для підприємницької діяльності лікарів. Однак глибоке скорочення у воєнний період пояснюється не стільки руйнуванням інфраструктури, скільки міграцією кваліфікованих медичних працівників та зменшенням платоспроможного попиту населення. Відновлення цього сектору потребує комплексного підходу: збереження кадрового потенціалу через конкурентну оплату праці, розширення державного замовлення для приватних медичних ФОП та розвиток телемедицини як інструменту надання послуг на деокупованих територіях.

Узагальнюючи аналіз галузевих зрушень, можна констатувати формування принципово нової моделі сектору ФОП. Якщо до 2022 р. це був диверсифікований сектор із потужним інтелектуальним компонентом (ІТ, право, реклама, наука), то у 2023 р. він трансформувався у переважно торговельно-логістичний, де половина доданої вартості припадає на торгівлю. Така модель є менш продуктивною, менш інноваційною та більш вразливою до цінових шоків. Стратегічним завданням повоєнного відновлення має стати не просто кількісне нарощування показників, а відтворення якісної структури з високою часткою секторів знань та технологій.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Проведене дослідження дає підстави для формулювання таких висновків. Упродовж

2015–2021 рр. сектор фізичних осіб-підприємців продемонстрував потужну позитивну динаміку формування доданої вартості з кумулятивним зростанням у 5,1 раза (з 67,0 млрд грн до 342,3 млрд грн). Середньорічний темп приросту у цей період становив приблизно 31 %, що значно перевищувало загальноекономічну динаміку.

Повномасштабне військове вторгнення 2022 р. спричинило безпрецедентне скорочення обсягу доданої вартості ФОП на 89,7 % – до 35,1 млрд грн. У 2023 р. відбулося часткове відновлення на 26,0 % (до 44,2 млрд грн), проте досягнутий рівень становить лише 12,9 % від довоєнного максимуму 2021 р. Масштаб втрат є надзвичайно значним і потребує тривалого періоду для відновлення.

Структура доданої вартості за розміром ФОП зазнала якісних змін. Якщо до 2022 р. малі підприємства (переважно мікро) генерували 97–98 % загальної доданої вартості, то у 2022–2023 рр. їхня частка знизилася до 75 %, а частка середніх ФОП зросла до 25 %. Середні ФОП виявилися стійкішими до кризових умов: їхній абсолютний обсяг доданої вартості зріс із 8,0 млрд грн (2021 р.) до 11,1 млрд грн (2023 р.).

Радикальних змін зазнала галузева структура. Частка інформації та телекомунікацій скоротилася з 22,8 % (2021 р.) до 1,1 % (2023 р.), а частка оптової та роздрібною торгівлі зросла до 50,1 %. Це означає перехід від диверсифікованої моделі, де значну роль відігравали ІТ, професійні послуги та нерухомість, до концентрованої торговельно-логістичної моделі.

Розподіл доданої вартості за кількістю зайнятих працівників виявив непропорційний вплив кризи на найменших підприємців. Частка ФОП із кількістю зайнятих до 9 осіб знизилася з 92,5 % (2021 р.) до 47,8 % (2023 р.), тоді як більші ФОП (з 10+ зайнятими) не лише зберегли, а й збільшили абсолютні обсяги доданої вартості. Це свідчить про вищу адаптивність більш масштабних суб'єктів підприємництва.

Серед перспективних напрямів подальших досліджень слід виділити: аналіз доданої вартості ФОП у регіональному розрізі для визначення територіальної диференціації втрат; порівняльний аналіз динаміки доданої вартості ФОП та юридичних осіб для оцінки відносної стійкості різних організаційно-правових форм; дослідження впливу податкових режимів (спрощена система оподаткування) на обсяги доданої вартості у воєнний період.

На основі проведеного аналізу можна сформулювати низку практичних рекомендацій. По-перше, програми підтримки малого підприємництва мають бути диференційовані за розміром та галузевою належністю ФОП. Універсальні заходи є недостатньо ефективними в умовах, коли мікропідприємці та середні ФОП демонструють діаметрально різну динаміку. По-друге, особливу увагу слід приділити поверненню інтелектуального капіталу – ІТ-фахівців, юристів, консультантів, які до війни формували значну частину доданої вартості ФОП. Для цього необхідні податкові стимули і розвиток цифрової інфраструктури, безпеки та якості життя у містах базування цих підприємців.

По-третє, доцільно переглянути підходи до спрощеної системи оподаткування з урахуванням нових реалій. Довоєнна модель, за якої значна частина високодохідних ІТ-фахівців працювала на спрощеній системі, навряд чи буде відтворена у попередніх масштабах. Натомість податкова політика має стимулювати зростання продуктивності мікропідприємців і їх трансформацію у малі підприємства з більшою кількістю зайнятих, що, як показало наше дослідження, забезпечує вищу стійкість до кризових шоків.

Важливим напрямом є також прогнозне моделювання відновлення доданої вартості ФОП на основі різних сценаріїв розвитку воєнно-економічної ситуації. Отримані у статті результати можуть бути використані органами державної влади для формування адресних програм підтримки малого

підприємництва, зокрема у найбільш постраждалих секторах – ІТ, професійних послугах, освіті та охороні здоров'я.

Список використаних джерел

1. Босенко А. В. Тенденції формування стратегічних альтернатив розвитку підприємств малого та середнього бізнесу в Україні. Наукові записки Національного університету Острозька академія. Серія: Економіка. 2017. № 4. С. 4–9.
2. Svynous I., Shtymak I., Fedoruk N., Shyupulina O. Організаційно-економічні засади формування доданої вартості в контексті продовольчого забезпечення населення країни. *Ekonomichnyy analiz*. 2025. Vol. 35, № 2. P. 82–90.
3. Кічурчак М. В. Динаміка доданої вартості у секторі інформації та комунікації України: внесок фізичних осіб-підприємців. *Бізнес, інновації, менеджмент: проблеми та перспективи*. 2025. С. 71–72.
4. Овандер Н. Л., Сич О. Ю. Динаміка розвитку малого підприємництва в Україні під впливом воєнних дій. The III International scientific and practical conference «Technology development: shaping modern thinking and scientific approaches», January 19–21, 2026. Krakow, Poland. P. 60.
5. Васильців Т., Мульська О., Магас Д. Пріоритети та засоби структурного реформування у секторі малого підприємництва регіону. *Development Service Industry Management*. 2025. № 4. С. 295–299.
6. Федько І. Малий бізнес в економічній динаміці України протягом 2012–2022 років. *Економічні горизонти*. 2024. № 2–3 (28). С. 221–234.
7. Зверєва А. А. Шляхи покращення розвитку малого та середнього бізнесу в Україні. Житомирський державний технологічний університет. 2017.

8. Олейнікова Л. Г., Точиліна І. В. Спрощена система оподаткування малого бізнесу в Україні як форма державної підтримки. Наукові праці НДФІ. 2019. № 4. С. 89.

9. Заревчацька Т. В. Державне регулювання забезпечення інноваційної активності малого підприємництва в Україні : дис. ... канд. екон. наук. Харків, 2012.

10. Линник О. І., Єршова Н. Ю. Проблеми функціонування та розвитку мікро-, малого та середнього бізнесу сфери послуг в Україні. 2021.

11. Бабій І., Баксалова О., Остапчук О. Механізм формування конкурентної політики малого підприємництва в післявоєнний період. *Innovation and Sustainability*. 2022. № 2. С. 123–130.

12. Федько І. Внесок малого і середнього бізнесу в ключові компоненти соціально-економічного розвитку України. *Економіка та суспільство*. 2024. № 67.